دەربارەی "ئیسلامی سیاسی" لە کوردستان

ئیسماعیل ئیبراهیم ڕواندزی
Ismail_rwandzi@yahoo.com

لەم نوسینە هەوڵدەدەم پەیدابوونی "ئیسلامی سیاسی" لە کوردستان بکەمە بنەمایەک بۆ ڕۆشنکردنەوە و کردنەوەی گرێیە فیکری و سیاسیەکانی ئەم ڕەوتە لە کوردستان و ناوچەکە . ئەمڕۆ لە هەموو کات زیاتر تێگەیشتنی "ئیسلامی سیاسی" ، وەک دیاریدەیەکی سیاسی ـ کۆمەڵایەتی لە پێناو ئینتگرێیشن (integration) و گرێدانی لە گەڵ ژیانی سیاسی کوردستان ، بۆتە زەرورەتێک . پرۆسەی سیاسی ئەمڕۆی کوردستان لە دووریانێکی چارەنووسازدایە : ئایا دەبێ "ئیسلامی سیاسی" تەنها لە رووی ئەمنیەوە سەیر بکەین ؟ بەو مانایەی وەک مەترسیەکی گەورە لەسەر ئازادی و دیموکراسی پێویستە بەگژی دابچین ، یاخود دەکرێ ئەم دیاریدە و ڕەوتە نامۆیە وەک ڕەوتێکی سیاسی تێکەڵ و بەشداری پڕۆسەی گەشەی دیموکراسی کوردستانی بکەین ؟

پێموایە لە داهاتوویەکی نزیک گرێدان و تێکەڵکردنی ڕەوتی ئیسلامی لەگەڵ ژیانی سیاسی کوردستان ، بە تایبەتیش پاش گەشە و بەدەستەوەگرتنی دەستهەڵات لە لایەن ئەم ڕەوتەوە لە ناوەراست و باشوری ئێراق ، گەورەترین جەدەلی فیکری و سیاسی و ئەمنی لە گۆرەپانی کوردستان دەنێتەوە . ڕاستە "ئیسلامی سیاسی" لە کوردستان بەردەوام ، لە سەرەتای نەوەدەکانی سەدەی رابردوو ، کێشە و سەرئێشە بووە ، بەڵام گۆڕانی دراماتیکانەی هاوسەنگی هێزەکان بە قازانج ئەم ڕەوتە لە گۆرەپانی سیاسی ئێراقدا ، پێویستی و گرنگی خوێندنەوەیەکی نوێ بۆ ئەم ڕەوتە دەخوازێ ، بەجۆرێک یارمەتیدەر بێت لە ڕووی چۆنیەتی هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ ئەم ڕەوتە بە لەبەرچاوگرتنی ئاڵوگۆڕەکان لە لایەک و ، مەسەلەی بەشداری پڕۆسەی سیاسی "ئیسلامییەکان" لە چواچێوەی تێگەیشتنێکی گشتی تر بێت بۆ ئەو مەترسیە ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی و سیاسیانەی پەیوەستن بەم ڕەوتە لە لایەکی تر.

ڕەوتە ئیسلامییەکان لە ڕێگای باسکردنی تایبەتمەندی خیتابی ئیسلامی و کۆمەڵگا ئیسلامییەکان ، وە سەرکەوتوویی سیستەمی شورای ئیسلامی بەسەر سیستەمی دیموکراسی ، دەیانەوێ خۆیان بە ڕەوتێکی دەگمەن و سەرو مێژوو بناسێنن ، وەک بڵێی ئەوان لە دەرەوەی ئاڵوگۆرە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و مێژووییەکانن و بەرنامەکانیان پەیوەست نیە بە کات و کۆمەڵگایەکی دیاریکراو . واتە خۆیان لەدەرەوەی چوارچێوەی زانست و دیاریدە مرۆڤایەتیەکان دەبینن . ڕاستیەکەی کاتێک ڕەوتە ئیسلامییەکان مێژوو و میراتی ڕۆشنبیری "ئومەتی ئیسلام" دەگمەن ولە دەرەوەی ڕێرەوی مێژووی مرۆڤایەتی سەیردەکەن ، ئەوا هەولی ناساندنی خۆیان دەدەن وەک بزوتنەویەکی "فرپشتەیی" بێ هەڵە . بەمەش دەیانەوێ کەسان و بەرەی بەرامبەر و جیاواز و ئۆپۆزیسیۆن بە خۆیان وا پیشان بدەن کە دژ بە ئیسلامن نەک دژ بە لێکدانەوەیەکی سیاسی تایبەت لە ئیسلام .

ڕاستە هیچ کاتێک ڕێزگرتن لە دیموکراسی و مافی مرۆڤ لە ئەجندە و بەرنامەی بزووتنەوە ئیسلامییەکاندا نەبووە ، مێژوویان لەو ولاتانەی(ئەفغانستان و ئێران و سودان و ...هتد) کە دەستهەڵاتیان بەدەستەوە بووە نمونەی نەبوونی دیموکراسی و پێشێلکاری ئازادیە تاکەکەسی و گشتیەکان بووە ، بەڵام ئاڵوگۆڕەکان و جیهانی دوای 11 سێپتێمبەر ڕەوتە ئیسلامییەکانی خستۆتە بەردەم واقعێکی ترەوە . "ئیسلامی سیاسی" کە خاوەنی باوەری شمولیە و پێیوایە باوەرهێنان بە

دەقە ئاینی و ئایدۆلۆژیەکان، بێ گوێدانە زانست و هونەر و دیموکراسی و ڕکابرکێ و ئازادیەکان ، ئیتر ئیمکانی رابەرایەتی "ئومەتی ئیسلام"ی بۆ ریفۆرم و عەدالەت و سەرکەوتن دەداتێ ، ناتوانێ چیتر چاوپوشێ بکا لە پێویستی ئاوردانەوە لە زمانی ژمارەکان و تێکەڵاوی ڕەخنەگرانە لە گەڵ دەوروبەرو جیهاندا . ڕەوتە ئیسلامییەکان لە داهاتوودا ناتوانن و نابێ لە پشت پەردەی پیرۆزیدان بە دەستەواژە سیاسیە نەگۆڕەکانیان خۆیان تایبەتمەند و لە سەرووی ئەوانی تر ببینن . کاری سیاسی بۆ هەر ڕەوتێکی سیاسی کە هەوڵی گەیشتن بە دەستهەڵات دەدا لە ڕێگەی ئامرازە دیموکراسیەکان ، ناتوانێ پەیوەست بێت بە خیتابێکی نەگۆڕو چاوپۆشی بکا لە واقعە سیاسی و کۆمەڵایەتیە گۆراوەکان .

بێگومان هەرچی بڵێین وهەرچی بکەین هەمیشە پرسیارێک یەخەمان دەگرێ : ئایا ڕەوتە ئیسلامییەکان ، بەهۆی سروشت و پێکهاتی دژی دیموکراسیانەیان ، دەتوانن گەشە و کاردانەوەی پۆرەتیفانەیان هەبێ لە گەڵ پرۆسەی دیموکراسی ؟ ئایا دەبێ گرەو بکەین لە سەر باوەڕهێنانی بزوتنەوە ئیسلامییەکان بە دیموکراسی ؟ .

پێشینەیەکی مێژوویی

"ئیسلامی سیاسی" ڕەوتێکی خاوەن ڕەگ و ڕیشەی مێژووییە لە وڵاتە "عەرەب" یەکان . دوای ڕووخانی ئیمبراتوریەتی خیلافەتی ئوسمانی ، ئەم ڕەوتە وەک بزووتنەوەیەکی سیاسی خاوەن بەرنامە و ڕێکخستن لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست (بە تایبەتی لە وڵاتی میسر) قورسایی و چالاکیەکانی دەرکەوت . لە کۆتایی بیستەکانی سەدەی رابردوو لە وڵاتی میسر مامۆستایەکی گەنج بە ناوی "حەسەن ئەلبەنا" پارتێکی نوێی ، لە سەر بنچینەی بیروباوەری ئیسلامی ، پێکهێنا بە ناوی " بزووتنەوەی برایانی موسولمان " . مەبەست لە پێکهێنانی ئەم پارتە نوێیە بە گوێرەی تێگەیشتن و لێکدانەوەی ڕابەری ئەم بزووتنەوەیە "حەسەن ئەلبەنا" وڵامدانەوە بوو بۆ:

یەکەم : لێکهەڵوەشانەوەی "ڕێزی یەکگرتوویی موسلمانان" بەهۆی ڕووخانی ئیمبراتۆریەتی خیلافەتی ئوسمانی .

دووەم : گەشەی بەرینی بزووتنەوەی سیکولاریستی لە "وڵاتە ئیسلامیەکان" لە ژێر کاریگەری سەرکەوتنی شۆرشی کۆمۆنیستەکان لە رووسیا لە لایەک و بوونی کۆلۆنیالە ئەوڕووپیەکان لە ناوچەکەدا لە لایەکی تر .

لەو سەردەمەدا "هەسەن ئەلبەنا" پێی وابوو کۆمەڵگای "ئیسلامی" تووشی کارەساتێکی گەورە و لێکهەڵوەشانەوە بووە ، هۆی ئەمەشی دەگەڕاندەوە بۆ نەمانی "ئیسلامی راستەقینە " و " موسلمانی ڕاستەقینە " . پێویستی پێکهێنانی پارتی " برایانی موسلمان " لە تێگەیشتنی ئەودا وەکو سەرەتای دەست بەکاربوون بۆ بنیاتنانی " ئومەتی ئیسلامی " ڕاستەقینەی داهاتوو بوو ، و ئەندامەکانی ئەم پارتە نوێیەشی بە هەڤاڵانی (ئەسحابەکان) پێغەمبەر دەشوبهاند . وە هەروەها پێی وابوو لە پێناوی گێڕانەوەی خورەوشت و کولتور و "شەڕیعەی ئیسلامی ڕاستەقینە" وەک ئەوەی لە قورئان و سونەتی پێغەمبەردا هاتووە دەبێ "برایانی موسلمان" ببنە خاوەنی هێزو سوپای چەکدار و لە بەکارهێنانی هێزیش سڵ نەکەنەوە بۆ جێبەجێکردنی ئەم کارە .

" بزووتنەوەی برایانی موسلمان " لە سەرەتادا بە هێواشی گەشەی کرد ، بەڵام زۆری نەبرد ڕەوت و ڕێکخستنەکانی سەر بەم قوتابخانەیە لە وڵاتانی تریش وەکو ئیراق و سوریا و ئوردن و ...هتد شوێنپێی خۆیان کردەوە . بەم جۆرە بەرە بەرە لەو وڵاتانە کاریگەری ئاینی سیاسی ئەم ڕەوتە لە سنورێکی دیاریکراو گەشەی کرد . دەوری ڕەوتە ئیسلامییەکان سنوردارو کەم بایەخ بوو تا کۆتایی هەفتاکان و سەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو . لەم ساڵانەدا بە شێوەیەکی بەرفراوان گەشەیان کرد لە ژێر هەژموون و کاریگەری شۆرشی ئیسلامی ئێران . ئەم شۆرشە یەکێک بوو لە هۆکارە ئیلهامبەخشە سەرەکیەکان لە گەشە و هاندانی "ئیسلامی سیاسی" ڕەنگاوڕەنگ و جیاواز لە ناوچەکە و "جیهانی ئیسلامیدا"

.

ئیسلامی سیاسی : "پیرۆزکردنی ڕابردوو" ، گەڕانەوە بۆ "سەلەفی سالح"

گەورەترین بەرهەمی مۆدێرنیزم جیاکردنەوەی "پیرۆز" یاخود " دینی" و "دونیایی" بوو لە یەکتر . ئەگەر چاوێک بە مێژووی مرۆڤایەتی پێش مۆدێرنیزم بخشێنین ئەم جیاکرنەوەیە یان نیە یاخود زۆر کەمە . لە کۆمەڵگایەکی مۆدێرندا مرۆڤەکان بەهۆی بیرو هۆشی مەعریفی ئاڕادەیەک ووشیاریان ، دەتوانن بیری ڕێژەیی بوونی "پیرۆز"ی شتەکان قبول بکەن ، بەڵام ئەمە وانیە لە کۆمەڵگا دواکەوتووەکان . لەو کۆمەڵگایانەی تا ئێستا پەیوەندی ئەشایری و خوێنی بەهێزە نەک تەنیا ئایین پیرۆزە بەڵکو تەقریبەن هەموو شت پیرۆزە . هەلسوکەوت و مێژوو و وەسیەتەکانی باوباپیران پیرۆزە ، چونیەتی ژنهێنان و لەدایکبوون پیرۆزە ، خورەوشت و کولتور پیرۆزە ، مێژووی ئەشیرەت ویاساکانی پیرۆزە . لەو جۆرە کۆمەڵگایانەدا ژیانی کۆمەڵایەتی تاکەکان گوێڕایەڵی یاساکانی ئەشیرەتە ، و دەرچون لێی یان پێشێلکردنی ئەم یاسایانە سزای توند (دەرکردن ، کوشتن)ی لێدەکەوێتەوە . هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی بیری ڕێژەیی پیرۆزی شتەکان . لەم جۆرە کۆمەڵگایانە ووشیاری مرۆڤەکان گەشەی پێویستی نەکردووە تا بتوانێ قبولی ئالوگۆری "ئێستا" و "داهاتوو" لەسەرحیسابی پیرۆزی "ڕابردوو"دا بکات . ئەوەی باسمکرد ئەگەر بێین و بەراوردی بکەین لە گەڵ ڕەوتە ئیسلامییەکان لێکچونێکی سەرسورهێنەرمان بەرچاودەکەوێ . ڕەوتە ئیسلامییەکان بەهەمان شێوەی مرۆڤی کۆمەڵگا دواکەوتووەکان و "سەرتایی"ەکان لە ئاکامی ناکارامەیی و بێتوانایی خۆیان لە وڵام بە کێشەکانی سەردەم بانگەوازی "پەرستن" و "پیرۆز"کرنی "ڕابردوو" و "پێشینانمان" بۆ دەکەن .

"ئیسلامی سیاسی" دژی هەر بەرهەمێکی بیری مرۆڤە کە ببێتە بنەما و خاڵێدەستپێکردن بۆ بنیاتنانی کۆمەڵگایەکی مرۆڤایەتی . بۆ ئەوان هەموو شتێک لە "ڕابردوو"دا مەوجوودە ،و "ئێستا" و "داهاتوو"ش بە دەست مرۆڤ نیە . پێوانەی "ئیسلامییەکان" بۆ ڕازیبوون و قبولکردنی کۆمەڵگای ئێستا پەیوەستە بە نزیکی و دووری ژیانی کۆمەڵگای ئێستا لە "ڕابردووی گەشەدار " و "خاوێنی" کۆمەڵگای یەکەمی موسلمانەکان و سەردەمی "خەلیفە ڕاشیدیەکان" . ئەوان دەیانەوێ کۆمەڵگایەکی "بێگەرد" و "پاک" بنیاتبنێن بە گەڕانەوە بۆ کۆمەڵگای "سەلەفی سالح"(السّلَف الصالح)

، واتە بۆ کۆمەڵگای سەدەی هەفتەمی زاینی ،و بە پشتبەستن بە مەبدەئی "شورا" . بەڵام پرسیار ئەوەیە : ئایا پەیرەوکردنی مەبدەئی "شورا" لە مێژووی ئیسلامدا مەوجوود بووە ؟ نەخێر شورا هیچ سەردەمێک لە سەردەمەکانی ئیسلام مەجوود نەبووە ، چونکە خودی خەلیفەی موسلمانان "عومەری کوری خەتاب" مەبدەئی "شورا"ی بە "فتنە" ناوبردووە ، و پێیوابووە دەبێ "شورا" لە "أهل الحدّ والعقد" بێت ، کە ڕۆشنیشە ئەم خەڵکانە کەسانی هەڵنەبژێردراون . لە ڕاستیدا کۆمەڵگای "سەلەفی سالح" کۆمەڵگایەکی خەیاڵیە و لە مێژوودا بوونی نیە ، چونکە کێشمەکێش لەسەر دەستهەڵات لەسەردەمی پێغەمبەر و دوای مردنیشی مەوجوود بووە و تەنانەت سێ لە خەلیفەکانی پێغەمبەر بەهۆی کێشمکێش لەسەر دەستهەڵات کوژراون .

خراپ تێگەیشتی خەڵکی "کۆمەڵگا ئیسلامیەکان" لە بیروباوەڕەکان بە گشتی و ئایین بەتایبەتی بۆتە ڕێگر لەبەردەم گەشەکردنی دیموکراسی و مۆدێرنیزم . ئایین بەربەست نیە لە بەردەم سیکولاریزم ئەگەر هەڵسوراوە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکان وەک ئایدۆلۆژیایەکی سیاسی بەکاری نەهێنن . هەرکاتێکیش ئایین و تەفسیرو لێکدانەوەی دەقەکانی لەلایەن کۆمەڵێک کەسەوە بۆ ئامانجی سیاسی مۆنۆپۆل کرا ، ئەوکاتە خۆمان دەبینینەوە لەبەردەم "خواکان" کە خەریکە قسە دەکەن ، و خاوەنی ڕاستی موتلەقن ، و هەر جیدالێکیش لەگەڵیان بە مانای جیدالە لەگەڵ ئاسمان . بە واتایەکی تر جیاوازی لەگەڵیان مانای لەناچوونە مادامەکی ڕێگای بەهەشت پرە لە "سەربازانی خوا" .

ئەوەی کە زۆر پێویستە بکرێ جیاکردنەوەی دەقەکانی قورئانە لە تەفسیر و لێکدانەوە و فەتوای زانا ئایینیەکان . بۆچی ؟ چونکە ئەمانەی دوایی هەریەکێک بە گوێرەی بارودۆخە مەورزعی و زاتیەکانی سەردەمی خۆی ویستویەتی تەفسیر و فەتواکانی بلکێنێ بەدەقەکانی قورئانەوە .

لە ڕاستیدا قورئان دولایەنی هەیە :

یەکەم : قورئان لەسەردەمی خۆی هاتووە بۆ وڵامدانەوە بە پرسیارەکان و کێشەکانی ڕۆژ ، بۆیە دەبێ بزانین و تەئکید بکەینەوە کە قورئان لە سەرووی مێژوو نیە بەلکو لە ناو مێژووە .

دووەم : لایەنێکی تری قورئان پەیوەستە بە باوەڕ و خواپەرستی ، ئەمەش لە هەموو ئایینێکدا هەیە ، و کارەکەشی وڵامدانەوەیە بە پرسیارە نهێنیە نەمرەکان ، بۆ نمونە وەک نهێنی مردن و لەناچوونی مرۆڤ ، لێرەدا ئایینەکان بە گشتی لەمانەش قورئان هەستێک و وڵامێک دەداتە ئیماندارەکان کە جیهانی پڕ لە نهێنی مردن و لەناچوونیان بۆ ئاسان دەکات لەڕێگای پەیمانی گوێزانەوەیان بۆ "جیهانی نەمری".

بەڵام ئیسلامییەکان باوەڕیان بەوە نیە . ئەوان پێیانوایە کە "شەریعەی ئیسلامی" (کە بەرهەمی چارەسەرەکانی زانا ئایینیەکانە بۆ کێشەکانی سەردەمی خۆیان) بۆ هەموو سەردەمێک و جێگایەک دەست دەدات . دژایەتی ئیسلامیەکان بۆ سیستەمی دیموکراسی لێرەوە سەرچاوە دەگرێ . بەو پێیەی دیموکراسی لە سەردەمی یەکەمی ئیسلام مەجود نەبووە ، بۆیە پەیڕەوکردن لێێ بە "بدعە" ناودەبەن .

"ئیسلامییەکان" لە لایەک "ئیجتهادی" زانا ئایینیەکان پیرۆز و نەگۆڕ چاولێدەکەن ، و لەلایەکی تر ئەم "ئیجتهادات"انە دەلکێنن بە دەقە پێکهێنەرە یەکەمەکانی قورئان . "ئیسلامییەکان" داوا دەکەن ئێمە ڕووبەڕووی کێشە و مەسەلەکانی سەردەم بە گەڕان بەدوای پەرتووکە کۆنەکان و نەزەرەکانی شافعی ومالکی و کوروی تەمیمەو .. هتد ببینەوە . بە واتایەکی تر دەیانەوێ ئێمەی هێشتا لە ژیانداماوی سەردەمی سەدەی بیست ویەکەم پرس لە هەموو ڕووەکانی ژیانی تاکەکەسی و کۆمەڵایەتی خۆمان بەو مردووانە بکەین کە چەندین سەدە پێش ئێمە ژیاون ، بەبێ لەپێش جاوگرتنی هەموو ئەو ئاڵوگۆڕە سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووریانەی لە لایەنەکانی ژیانی ئێستای ئێمەدا ڕوویداوە .

ئیسلامییەکانی کوردستان : سەرەتای کار

سەرەتای دروستبوونی ڕەوتە ئیسلامییەکانی کورد ، واتە لە کوتایی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو ، لە ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ بیری نەتەوەیی کورد بۆ سەربەخۆیی پێکهاتن . لە کاتێکدا ڕەوتە ئیسلامیەکانی عەرەب و فارس و تورک ، ناسنامەی نەتەوەیی و یەکپارچەیی دەولەتی نەتەوەیی (کە تیایاندا خاکی کوردستان بەزۆر و زۆرداری پێوەیان لکێندراوە) و تایبەتمەندی ڕوشەنبیری نەتەوەیی خۆیان بە یەکێک لە ئەرکەکانی ئیسلام و نەگۆڕەکان و لە ئەجندە سەرەکیەکانیان زانیوە ، ئەوا جیاواز لەوان ئیسلامییەکانی کورد هەوڵی شێواندنی ناسنامە و جوگرافیای نیشتمانی و ڕۆشەنبیری کوردیان داوە و دەدەن لە قازانج برەودان بە بیری "ئوممەی ئیسلامی" و برابچوکی گەلی کوردستان .

ئەگەرچی هۆکاری سەرهەڵدانی "ئیسلامی سیاسی" لە ڕووی مێژووییەوە دەگەڕێتەوە بۆ ڕووخانی ئیمبراتۆریەتی خیلافەتی ئوسمانی و ڕەتکردنەوەی سیکولاریزم ، بەڵام لەو سەردەمەش ئیسلامییەکانی عەرەب کاتێک پێیانادەگرت لە سەر دامەزراندنی "کۆمەڵگاییەکی ئیسلامی ڕاستەقینە" و گەڕانەوە بۆ بەهاکانی ئایینی ئیسلام ، ئەوا ئیسلام لای ئەوان زیاتر لە بیری ناسیونالیستی عەرەبی دەچوو وەک لە ئایینێک . ئەگەر سەرنج بدەین لە بنچینەدا پرۆژەی ڕەوتە ئیسلامییەکانی عەرەب لە سەردەمێکدا جەماوەری بووەوە ، کە هەموو ڕەوتە سیاسیە غەیرە دینیەکان ، لە کۆمونیسەکانەوە بگرە تا ناسیونالیست و سۆسیال ـ ناسیونالیسەکان شکستیان خوارد لە بەدیهێنانی "یەکێتی نەتەوەیی عەرەب" و "مەزنخوازی نەتەوەی عەرەبی" . بە واتایەکی تر کاریگەری ڕەوتی ئیسلامی گرنگیەکی ئەوتۆی نەبوو کاتێک گەلی عەرەب پێیوابوو پرۆژەی ڕەوتە ناسیونالیست و سۆسیال ـ ناسیونالیستەکان بە "یەکێتی نەتەوەیی" و " مەزنخوازی" و سەرکەوتنی یەکجارەکیان بەسەر ڕۆژئاوا و زایونیزم دەگەیەنێ . پێویستە ئەوەش بڵێم کە گەلێک هۆکاری تریش هەن کە ڕەوتی "ئیسلامی سیاسی" گەشە پێدا ، بەڵام لێرەدا مەبەستم نیە بە ووردی و تێروتەسەلی باسیان بکەم چونکە کارێکی وا نووسینێکی تایبەتی دەوێ .

کۆتایی هەشتاکان و سەرەتای نەوەدەکان ، بەهۆی ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت و گۆڕانە نێودەوڵەتیەکان و شەڕی یەکەمی کەنداو ، ڕەشەبایەکی سیاسی پڕ لە ئاڵوگۆڕی بەسەر ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەگەل خۆ هێنا ، بە جۆرێک کاریگەری ڕیشەیشی دانا لە سەر کوردستان . لە کوردستان ئاڵوگۆڕەکان بوونە هۆی ڕزگاری بەشێک لە خاکی کوردستان لە ژێر چنگی ڕژێمی ئێراق و بەمەش کرانەوەیەکی سیاسی هاتەکایەوە و دەرگای چالاکی سیاسی ئاشکرا کرایەوە بە ڕووی هەموو پارت و هێزە سیاسیەکان لەمانەش ڕەوتە ئیسلامییەکان . "ئیسلامییەکان" هەر لە سەرەتادا بەردەوام خاوەنی خیتابێکی توندوتیژ و ڕادیکال بوونە لە دژی هێزە سیاسیەکان و دەستهەڵاتداران و حکومەتی کوردستان . ئەم ڕەوتە بە تایبەتیش ڕێکخراوی " بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستان" توانیان لە ڕێگەی خیتابی توندوتیژی و کاری خێرخوازی

ئیسلامی بەشێكی بەرچاو لە توێژە فەرامۆشكراوەكانی كوردستان بۆ لای كاری توندوتیژی دژ بەكۆمەڵگا ڕاكێشن . قسە و لێدوانی ئیستفزازیانەی ڕابەڕانی ئەم ڕەوتە لە دژی دەستهەڵاتی كوردی و حكومەتی كوردستان و ڕێزنەگرتن و باوەڕنەهێنان بە یاسا و شوبهاندی یاساكانی حكومەت بە كوفرو لادان لە ئیسلام ، بووە هۆی هەڵگیرسانی شەر و پێكدادان كە لە ئەنجامدا بەشێكی بەرچاو لە هێزی چەكداری "ئیسلامییەكان" لەنێوبردران .

بەوپێیەی ڕەوتی ئیسلامی لەیەک سەرچاوەی فیكری و قوتابخانە پێكنەهاتبوو ، بۆیە جەستەیەكی پتەو و یەكپارچەش نەبوو بەڵكو ڕاستیەكەی لە ناخی ڕێبەرایەتی ئەو ڕەوتە زۆرێک فراكسیونی جیاواز هەبوون كە هەریەكێكیان بەپێی ئامانجە ئایدۆلۆژیە جیاوازیەكانیان تەشكیلی فیرقە و كۆمەڵی خۆیان دابوو ، و دوایی وەک بینیمان كەسایەتی كاریگەریان لێدەركەوتن . بۆیە سیاسەتێک كە ڕێكخراوی "بزووتنەوەی ئیسلامی لە كوردستان" پەیرەوی دەكرد بە زێدەڕۆیی و ناواقعی لەقەڵەم دەدرا لە لایەن هەندێكی ترلە كەسانی كاریگەر لە ڕەوتی ئیسلامی كوردستان . ئەمانە كە لە سەرەتادا بە "ئیسلامییە سەربەخۆكان" چالاكی ئیسلامی و سیاسیان دەنواند ڕەخنەیان لە شێوە و بەرنامەی كاری "بزووتنەوەی ئیسلامی لە كوردستان" هەبوو ، و بۆیەش دوایی لە پرۆسەی گەشەكردنیان " یەكگرتووی ئیسلامی كوردستان" یان پێكهێنا.

ئاڵۆگۆرە سیاسی و ناوچەیی و نێودەوڵەتیەكان وایكرد كە ڕەوتە ئیسلامییەكانی كوردستان وەک هەموو ڕەوتە ئیسلامییەكانی تر چاوبخشێنەوە بە تاقیكردنەوەكانیان لەژێر ڕۆشنایی هاوكێشەی سەركەوتنەكان و شكستەكان ، و ڕۆشنیشە شكستەكانیان زۆرتر بوون لە سەركەوتنەكان مادامەكی زۆربەی ئەو ڕەوتانە گورزی كوشندەیان پێكەوت و ناچاركران خیتابی توندوتیژی خۆیان تا ڕادەیەک بگۆڕن . ڕەوتە ئیسلامییەكانی كوردستان تا ئێستاش جیاوازی لە هەڵوێستەكانیان هەیە سەبارەت بە ڕادەی ریفۆرم و بەخۆداچونەوە ، ئەمەش وەستاوەتە سەر مێژوو و قوتابخانەی هەریەک لەم ڕەوتانە و ڕادەی گورزخواردن و زیانەكانی هەریەک لەم ڕەوتانە لە ڕووبەڕووی چەكدارییدا ، بەڵام گومان نیە كە بەدەر لە داخوازی خۆیان خەریكە وورده وورده زۆربەی ئەم ڕەوتانە هەنگاو دەنێن بەرەو چالاكی وكاری سیاسی لەچوارچێوەی گەمەی دیموكراسیدا . بینیمان چۆن "بزووتنەوەی ئیسلامی لە كوردستان" و "كۆمەڵی ئیسلامی كوردستان" كە پێشتر لەسەرەتای نەوەدەكانی سەدەی ڕابردوو هەردووكیان لە ژێرناوی "بزووتنەوەی ئیسلامی لە كوردستان" چالاكی چەكدارییان دەنواند ئێستا بە حەماسەوە بەشداری هەڵبژاردنەكان دەكەن .

"ئیسلامی سیاسی " و بزووتنەوەی نەتەوەیی لە كوردستان

ئەمڕۆ كوردستانی ژێردەستی ئێراق بە قۆناغی پرۆژەی شكلپێدانی ناسنامەی نەتەوەیی و جوگرافی و سەربەخۆیی تێدەپەڕێ . دەتوانم بڵێم لەگەڵ بوونی دەستێوەردان و ترسی هێزە دەرەكیەكان بیری ئیسلامی سیاسی ترسێكی یەكجار گەورەی شاراوە و نادیارە لە سەر مەفهومی دەوڵەتی كوردی و بیری نەتەوەیی . دابەشكردن و تەفرەقە دروستكردن لە نێو گەلی كوردستان لە سەر بنچینەی ئاینەكان و مەزهەبەكان ڤایرۆسێكی یەكجار كوشندەیە (بە تایبەتیش هێشتا كوردستان نەبۆتە نیشتمانێک و ناسنامەیەكی دیار و باوەڕپێكراو و فەرمی لەسەر ئاستی جیهان و دەوڵەتان) لە لەشی پرۆژەی نەتەوەیی . بەهۆی بوونی كۆكتێلی مەزهەب و ئایین و میللەتی جۆراوجۆر لە كوردستان تەنیا ڕێگە بۆ بنیاتنان و تەشكیلی جوگرافی و نەتەوەیی كوردستان برەوپێدانە بە مەفهومی "نیشتمانی كوردستان" و پەیوەندی و ناسنامەی "كوردستانیبوون" .

لە هیچ سەردەمێک ئایینی ئیسلام لە كوردستان نە لە لایەن پارتە نەتەوەییەكانی كوردستان و نە لە لایەن دەستهەڵاتی ناوەندی بەغا دژایەتی و بەرهەڵستكاری نەكراوە . بە پێچەوانەوە ئیسلام وەک ئاینێک هەمیشە بەهرەمەند بووە لە پاڵپشتی ، و جێگەوڕێگەی گرنگ و تایبەت بە خۆشی لە كوردستان پاراستوە . پارتە كوردستانیە سەرەكییەكان لە سەرەتای دروست بوونیان زۆرێک لە سیاسەت و بەرنامەكانیان ڕەنگدانەوەی داواكاریە ئاینیەكانی میللەت بووە ، بۆیە هەوڵی ڕەوتی ئیسلامی سیاسی بۆ دووبارە بە ئیسلامیكردنەوەی كۆمەڵگای كوردستان بێجگە لە یۆتۆپیایەكی سیاسی ئیسلامی هیچی تر نیە .

ئەگەرچی ئیسلام وەک ئایین جێگای ڕێز و پاڵپشتی باڵی ڕاستی حیزبە نەتەوەیەكانی كوردستان بووە و لە بەرامبەریشدا ئەو حیزبانە هەمیشە بەهرەمەند بوونە لە پاڵپشتی ئایینپەروەران و پێكهاتە و كۆمەڵە كۆنسێرفاتەكانی

کوردستان ، بەڵام هیچ یەکێک لەم پارت و هێزە ئیسلامیانەی ئەمرۆ ، کە لە گۆڕەپانی سیاسی کوردستان چالاکن ، لە منداڵدان و ناوەندە کۆنسیرفاتەکانی پارتە کوردیەکان سەریان هەڵنەداوە . پارت و هێزە ئیسلامیەکانی گۆرەپانی کوردستان بەرهەمی سەرچاوە فیکری و فیزیکیەکانی دەرەوەن و ئاو لە سەرچاوەی نمونەی حکومەت و پارت و هێزە ئیسلامیەکانی دەرەوەی سنووری کوردستان دەخۆنەوە (1) ، و بیری رزگاری نەتەوەیی کوردستان نە بنەمای خاڵی دەستپێکردن و پێکهاتنیان بووە ، و نە ئامانجیشیانە . (2)

"ئیسلامییەکان" و ڕووخانی بەعس

شەڕی ئەمریکا لە دژی ڕژێمی بەعس جۆرێک لە کرانەوەی سیاسی لەگەڵ خۆ هێنا . بە واتایەکی تر ڕووخانی ڕژێمی بەعس بووە هۆی ئەوەی بۆ یەکەمین جار هەڵبژاردنێکی تاڕادەیەک سەربەخۆ لە ئێراقدا ئەنجام بدرێ کە تیایدا هەموو هێزەکانی سەر گۆرەپانی سیاسی ئێراق بەشداری تیدا بکەن . ئەم ئاڵوگۆرانە بەدەر لە ئیرادەی ئەمریکا دەرگای دەستهەڵاتی خستە سەرپشت بۆ هێزە ئیسلامییەکان . ئیسلامییەکان باش دەزانن کە ئەگەر هێرش و دەستێوەردانی ئەمریکا لە ئێراق نەبوایە هیچ یەکێکیان بە خەونیش نەیاندەتوانی دەستیان بە دەستهەڵات بگا . ئەگەرچی لەم کەین و بەینەدا کەمێک لە بەستەڵەکی نێوان ئەمریکا و ئیسلامییەکانی ئێراق ، کە تا دوێنێ بە کافری گەورە و دوژمنی ئیسلام سەیر دەکرا، توایەوە ، بەڵام ئەم ئاڵوکۆرە لە هەڵوێستی ئیسلامییەکان لە بەرامبەر ئەمریکا تەنها وەک هودنەیەکی کاتی دێتە پێش چاو .

مێژووی ئیسلامییەکانی کوردستان بە بەراورد لەگەڵ ئەوانی تر کەمێک جیاوازە . ئەوان پێش شەریش خاوەنی هەلوێستێکی پراگماتیکی بوون لە بەرامبەر ئەمریکا و حیزبەکانی کوردستان (بە تایبەتی یەکێتی و پارتی) . ئەوان سوودیان لە تاقیکردنەوەکانی شەڕی چەکداری رابردوویان تا ڕادەیەک وەرگرتبوو . جێی خۆیەتی لێرەدا ئیشارە بە " یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان" بکەین کە لە سەرەتاوە رێگای رووبەڕووبوونەوەی چەکداری لە گەل حکومەتی کوردستان و حیزبە نەتەوەییەکان هەڵنەبژارد بوو ، وەک " بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستان" و لایەنگرانی مەلا کرێکار و مەلا علی باپیر کردیان . "یەکگرتوو" سوودی وەرگرت لە تێکهەلچوونە خوێناویەکانی ساڵی نەوەدەکان لە نێوان حیزبە نەتەوەییەکانی کوردستان و باڵی چەکداری ڕەوتە ئیسلامییەکان . ئەگەرچی "یەکگرتوو" بە هەموو لێڵی و گومان لە سیاسەتەکانی بەرامبەر بە یاسا و شەرعیەتی دەستهەڵات لە کوردستان ، بەڵام زۆر زیرەکانە بەشداری دەستهەلاتی کرد . ئەمەش بوو وایکرد کە "یەکگرتوو" بە بەراورد لەگەڵ باڵەکانی تری رەوتی ئیسلامی ، کە تا پێش شەری ئەمریکاش لە دوژمنایەتی توند دابوون لە گەڵ ناسنامە و شەرعیەتی دەستهەلات لە کوردستان ، توانی زیاتر سوود وەربگری لە ئاڵوگۆرەکان و بارودۆخی دوای ڕووخانی بەعس .

نابێ هەڕەشەی ئایدۆلۆژیای "ئیسلامی سیاسی" لە سەر کوردستان بە کەم وە یاخود لە هەمان تای تەرازووی هەڕەشە لە سەر ئێراق دابنرێ . بۆچی ؟ چونکە بارودۆخی کوردستان جیاوازی بنەرەتی هەیە لە گەل ئێراق ، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ جێگیرنەبوون و یەکلایی نەبوونی تا ئێستای شەرعیەتی نێودەولەتی سەروەری سیاسی میللەتی کورد لە کوردستان . بوونی هێزی ڕادیکالی ئیسلامی لە ئێراق بێجگە لە کوردستان ترسی لە سەر سەروەری و جوگرافیا و پرۆژەی نەتەوەیی لە ئاستی نێونەتەوەیی دروست ناکات ، چونکە مەسەلەی ناسنامە و سەروەری سیاسی و یەکپارچەیی جوگرافیای ئێراق لە لایەن هیچ هێزێکی سیاسی ئێراقی ، لە ئیسلامیەوە بگرە تاکو ئەوپەری چەپیەوە ، نەخراوەتە ژێر گومانەوە ، بەڵکو بە پێچەوانەوە ئەمانە وەک نەگۆر سەیردەکەن .

گومان نیە لەوەی رووداوەکانی 11 سێپتێمبەر کۆتایی قۆناغێک و دەستپێکردنی قۆناغێکی نوێ بوو بۆ ئیسلامییەکانی کوردستان لە پەیوەند بە هەڵوێستیان بەرامبەر بە دەستهەلاتی کوردی . ئەم ڕووداوە تاقیکردنەوەیەکی زۆر سەخت بوو چونکە لە ناکاو خۆیان بینیەوە لە بەرامبەر هاوپەیمانیەتی دەستهەڵاتدارانی کوردستان و ئەمریکا لە ناساندن و رووبەرووبوونەوە لەگەل تیرۆریزمی ئیسلامی لە جیهاندا . دەستهەڵاتدارانی کوردستان سوودیان وەرگرت لە بارووردۆخی نوێی جیهانی پاش رووداوەکانی 11 سێپتێمبەر کە بەرەی دژی ڕادیکالیزمی ئیسلامی و تیرۆری بەهێز کرد . ئیسلامییەکانی کوردستانیش وەک ئەوانی تر بوون بە دوو بەش هەندێکیان هەلسان بە تەبریرو یبانوو هێنانەوە بۆ تەقینەوەکان ، وە ئەوانی تر چەژن و شادیان گێرا بەو " غەزا"یە .

دەستەڵاتدارانی کوردستان هەرزوو هەوڵی سەرنجی ئەمریکایان بۆ بوونی هێزە تیرۆریستەکانی ناو کوردستان ڕاکێشا بە جۆرێک هاوکاری جیدی کرا لە نێوان کورد و ئەمریکا بۆ لە ناو بردنی ئەو گرۆپ و کۆمەڵە تیرۆریستانەی کە گردببوونەوە لە ناوچەکانی سەر سنووری نێوان کوردستان و ئێران . بەمەش ڕێگە خۆش بوو کە ئەو ڕەوتە ئیسلامیەی لە پەراوێز هەلسورانی دەکرد و خاوەنی خیتابێکی لێڵ و جیوەیی و ناڕۆشن بوو بەرامبەر بە بەشداری لە پرۆسەی سیاسی کوردستان بەربلاو سەرهەڵبدا . لێدان و لەناوبردنی گروپە تیرۆریستیەکان لە لایەن پێشمەرگە و ئەمریکا ڕووناکی و سەرنجی ڕای گشتی کوردستانی خستە سەر ئەو بەشە لە ڕەوتی ئیسلامی کە بە هێواشی چالاکی دەکرد ، بەلام هیچ کەسێک گومانی لە هێز و نفوزی ئەم ڕەوتە نەبوو لە نێو توێژەکانی کۆمەڵگای کوردستان . ڕووداوەکانی 11 سێپتێمبەر و بێهێز کردنی باڵی چەکداری ڕەوتی ئیسلامی لە کوردستان "ئیسلامییەکان"ی خستە ژێر پالەپەستۆ و ناچارکران هەڵوێستێکی کەمێک ڕۆشنتر بنوێنن بەرامبەر تیرۆر و ڕێکخراوی "ئەلقاعدە" ، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا لە دوایین هەڵبژاردنەکانی کوردستان توانیان ئەنجامی باش و بەرچاو بەدەست بێنن کە جێگەی سەرسورمانی هەموومان بوو .

چارە چییە ؟

من لێرەدا هەوڵەدەم بە کورتی لە چەند خاڵ باسی چۆنیەتی بەرنگابوونەوە و کەمکردنەوەی ترسی گەشەی "ئیسلامی سیاسی" لە کوردستاندا بکەم .

1 ـ سیستەمی دەستهەڵاتی سیاسی لە کوردستان دەبێ ببێتە خاوەنی شەرعیەتی سیاسی و جەماوەری .

نوخبەی سیاسی کوردی فورسەتێکی مێژوویی چەند سالەی ، دوای وەدەرنانی بەعس لە کوردستان ، لە دەستدا بۆ بنیاتنانی ناسنامە و سیستەمێکی یاسایی و دەزگایی و نەتەوەیی خاوەن شەرعیەتی جەماوەری و دەستووری لە کوردستان . بە داخەوە شەڕی ناوخۆیی بۆ دەستهەڵاتی سیاسی گەورەترین تراجیدیای بە سەر خودی شەرعیەتی دەستهەڵاتی سیاسی هێنا . سیاسەتی کورد ، وەک نەتەوەیەکی بندەست و بێ کیانی سەربەخۆ، بۆ مانەوە و بەرەنگاری لەناوچوون و توانەوە ناتوانێ بێجگە لە پەیرەویکردن لە پرۆژەیەکی نەتەوەیی هیچی تر بێ . بە دەزگاییکردن و یاسایی کردن و دەستووری کردنی سیتستەمی حوکم دوو سوودی هەیە : لە لایەک کێشمەکێشە گەورەکان ناتوانن درز و گومان بخەنە سەر ناسنامە و شەرعیەتی سیاسی و جەماوەری سیستەمی دەولەت و پەرلەمان ، و لە لایەکی تر بەمە پارێزراوەدەبین لە ڕەشەبای مەزاج و ئۆپۆرتۆنیزمی هێزە سیاسیەکان . ئەمڕۆ کوردستان لە هەموو ولاتێک زیاتر پێویستی بە سیستەمێکی بەرێوەبردنی یاسایی و دەستووری هەیە کە ڕەگ و ڕیشەی پەلبهاوێ بۆ ناو جەماوەر و هێزە سیاسیەکان بە جۆرێک هیچ کەس و هێزێک و ئایدۆلۆژیایەک نەتوانێ گومان بخاتە سەر سیستەمی دەستهەڵات . کوردستان وەک خاک و ناسنامە پارێزراوە لە هەڕەشەی دەرەکی و ناوەکی ئەگەر پەرلەمان و دەستووری کوردستان ببنە تەنها چەتری کۆکردنەوە و ململانێی سیاسی لایەنەکان . مەبەست لێرە تەنیا پالپشتی ئەخلاقیانە لە دەستوور و دەولەتی یاساو پەرلەمان نیە ، بەڵکو دەبێ ڕۆشن بێت کە بێبوونی شەرعیەتی سیاسی و جەماوەری دەستهەلات ئاراستەی چارەنووسی ئێمە بەرەو لەناوچوون و مەترسی گەورە دەبێ .

2 ـ ڕەوتە ئیسلامییەکان دەبێ بە فلتەرێکی نەتەوایەتی تێپەربن

من پێشتر باسمکرد کە "ئیسلامی سیاسی" نە خاوەن پرۆژەیەکی نەتەوەییە ، وە نە هێزێکی خۆمالیشە ، بۆیە لە کردەوەدا کوردستانیبوونیان جێی گومانە . قسە لێرە لە سەر ئەوە نیە کە مەتریالی ئەم هێزانە خەڵکانی کورد نین ، بەلکو ئەمانە کوردستانی نین چونکە پرۆژەی سەرەکیان "ڕزگاری ئوممەی ئیسلامیە" . هێزێک ئەوکات دەتوانێ ئیدعای کوردستانیبوون بکات ئەگەر ئاراستەی ناوەندی سیاسەتی پرۆژەی ڕزگاری نەتەوەیی و کوردستان بێت . بیری "ئیسلامی سیاسی" بەوپێیەی پێناسەی ئیسلامی لەسەر حیسابی پێناسەی نەتەوەیی و کوردستانی بە سەر گەلی کورد دەسەپێنێ ئەوا بەدەر لە ئیرادەی ئێمە و ئەوان سیاسەتێکی لەو جۆرە لە کردەوەدا پاشکۆبوونی کورد بۆ دوژمنان بەرهەم دێنێتەوە . بۆ خراپ لێتێنەگەیشتنیش دەمەوێ بلێم کە من مەبەستم ئەوە نیە هەموو ڕەوتە سیاسیەکان لە کوردستان دەبێ تەنیا پێناسەی

نەتەوایەتی تاکە پێناسەی سیاسی ئەوان بێت ، چونکە ئەمە نە ئیمکانی هەیە وە نە دروستیشە ، بەڵکو مەبەستی من لێرە ئەوەیە کە میللەتێکی بێ کیانی وەک کورد کێشەی سەرەکی چەپ وڕاست و ئیسلامیبوون نیە بەڵکو پێناسەی نەتەوەییە . کورد وەک میللەتانی تری سەر رووی زەمین بێگومان چەپ و ڕاست و ئیسلامی و نائیسلامی و بێ ئایینیشی تێدایە و دەبێ تیاشی بێت ، بەڵام ئەم پێناسانە زۆر لاوەکین لە بەرامبەر پێناسەی نەتەوەیی . بۆیە پێناسەی نەتەوەیی بۆ ئێمە دەبێ لە پلەی یەکەمدا بێت وە لە هەمان کاتدا دەبێ پێشمەرج و فلتەری هەر هێزێکی سیاسی چەپ و ڕاست و ئیسلامی بێت .

3 ـ جیاکرنەوەی ئایینی ئیسلام لە "ئیسلامییەکان"

ئەمڕۆ ئیسلام لە کۆمەڵگای کوردساتاندا تەنیا کاریگەری کۆمەڵایەتی نیە ، بەڵکو خاوەنی کاریگەری ڕاستەوخۆی سیاسیشە ، تەنانەت ئیلهام بەخشی زۆرێک ئایدۆلۆجیا و ڕەوتی سیاسی ترسناک بۆئاسایش و داهاتووی کوردستان و ئامانجەکانی گەلی کوردە . ئەگەر ساڵانی رابردوو "ئیسلامییەکان" و بەکارهێنانی سیاسیانەی ئایینی ئیسلام لە لایەن کۆمەلێک ڕەوتی نامۆ بە کوردستانەوە کاریگەری جەماوەری بەرچاوی نەبوو ، ئەوا هاوسەنگیەکە ئەمڕۆ گۆراوە بە تایبەتیش پاش گۆڕانی درامیاتیکانەی هاوسەنگی هێزەکان بە قازانج ئەو ڕەوتە لە ئێراقدا . بۆجێگیرکردنی ئاسایش و دیموکراسی و کۆمەڵگایەکی تۆلەرانت لە کوردستان کارێکی ئاقلانەیە کە لە چەندین لاوە کار لە سەر مەسەلەی ئیسلام و دیاریدەی پەیدابوونی ئیسلامیەکان لە کوردستان بکرێ . لە رووی فیکرییەوە دەبێ هەولّی جیدی بدرێ بۆ هاندانی لێکدانەوەیەکی مۆدێرنانە و دیموکراتیانە لە ئیسلام .

ئیسلام وەک هەر ئایۆلۆژیایەکی تر لە ناخیدا ڕەوت و باڵی جۆراوجۆری هەڵگرتوە کە لێکدانەوە و تەفسیری جیاواز ، تەنانەت دژ بەیەکیش لە ئیسلام دەدەن بەدەستەوە ، بۆیە ئاقلانە نیە هەموویان بخەینە یەک سەبەتەوە . بۆچی ؟ چونکە ئێمە مەبەستمان لەناوبردنی ئایین نیە بەڵکو گێرانەوەی ئایینە بۆ شوێنە گونجاوەکەی (پەرستگاکان) خۆی . بەو پێیەی کاری ئێمە دەبێ ئامانجداربێت بۆیە بە باوەڕی من دەبێ لێکجیاکرنەوەی ئیسلام و "ئیسلامییەکان" ، و خوێندنەوەو سەردەمیکردنەوەی ئیسلام هاوتەریب هەولّی بەردەوامی بۆ بدرێ . بەمەش دەتوانین لە لایەک لە کورت ماوەدا کونسیرفاتەکانی کومەڵگای کوردستان داببڕین لە پەیوەست بوون بە "سوپای ئیسلامییەکان" ، کە ئەمەش ڕێگەیان بۆخۆش دەکا تەنانەت پاڵپشتی هەوڵدان بۆ لەناوبردنی فیکری ڕادیکالیزمی ئیسلامی و تیرۆریزم بکەن ، و لەلایەکی تر لە درێژماوەدا بوار دەرەخسێ بۆمان کە نەخشەیەک ، چواچێوەیەک ، و رۆشنایەکمان لا پەیدا ببێ کە رێگەخۆشکەربێ بۆ ئینتگرێیشنی (**integration**) "ئیسلامیەکان " لە گەڵ پرۆسەی دیموکراسی کوردستان .

نابێ ئیسلام ، وەک ئایینی زۆربەی خەلک لە کوردستان ، بخرێتە هەمان سەبەتە و بەرەی ئیسلامی سیاسی ، ئەگەرچی ڕەنگە بە ڕوالەت وا دەرکەوێ کارێکی پێشکەوتووخوازانە و ووشیارانەیە ، بەلا م لە ڕاستیدا گەورەترین خزمەتە بە ڕەوتە ئیسلامییەکان . پێتان سەیر نەبێ کە خودی ئیسلامییەکان ئەم کارە ئامانجیانە ، بۆ ؟ چونکە ئیسلامیەکان لەم ڕێگەیەوە دەیانەوێ باشترین سوود وەربگرن لە خەباتی سیاسی خۆیاندا بە جۆرێک کێشمەکێشی سیاسیان لەگەڵ لایەن و بەرەی بەرامبەر بگۆرن بۆ کێشمەکێش لە نێوان "باوەڕداران" و "کافرەکان" . وە بە مۆنتاژکردنی کێشمەکێشەکە بەو ئاراستەیە ئەوا دەنگێ بەرزو دەنگدەرەوە هی ئیسلامیەکان دەبێ ، کە واپیشان دەدەن ئەم کێشمەکێش و رکابەرکێیەی ئێستایان درێژکراوەی هەمان کێشمەکێش و رکابەرکێی پێغەمبەرە لەگەڵ "کافرەکان" . رووبەڕووبوونەوە لە گەڵ ڕەوتی "ئیسلامی سیاسی" نابێت بگۆردرێ بۆ ململانێ "باوەرداران" و "کافرەکان" . بە واتایەکی تر دەبێ ڕێگە بگیرێ لە بەگژیەکداچوونی ئایینی وئایینیانە لە کوردستان . کاری دروست هەوڵدانی هاوتەریبە لە نێوان پاڵپشتی ڕەوتە ئاقلانیەکانی نیوخودی ئیسلام و سەرلەنوێ خوێندنەوەی سەردەمیانە بۆ مێژوو و ئایینی ئیسلام .

4 ـ خوێندنەوەیەکی سەردەمیانە لە ئایینی ئیسلام

ڕیفۆرم لە هیچ ئایینێک کارێکی ئاسان و ئەوەنتە نیە ، بەڵکو زۆر ئاڵۆزە و تەنانەت ترسناکیشە . ئایینێکی جیهانی وەک ئایینی ئیسلام نە سادەیە و نە سیستەمێکی هۆمۆجینیەسە (**homogeneous**) تا ریفۆرمی ئاسان بێت . ڕاستیەکەی هەوڵدان ، چ لەلایەن خودی کەسە ئایینەکان یاخود لەلایەن کەسانی تر ، بۆ کۆکردنەوەی بەڵگەی ڕۆشن و باوەڕپێکراو کە پاڵپشتی ئیسلامێکی لیبرال و تۆلەرانت بکا کارێکی ئاسان نیە ، چونکە کاری لەم بابەتە ڕووبەرووە لەگەڵ لێکدانەوەی رادیکالەکان لە ئیسلام بە یارمەتی هەمان سەرچاوە ئیسلامیەکان .لە "کۆمەڵگا ئیسلامیەکان" تەقریبا هەموو کێشە و

مەسەلەکان گرێدراون لە گەڵ ئایین ، وە زۆرێک لە کاسایەتی و هێزی سیاسی ئیسلامی و غەیرە ئیسلامی هەوڵی "بەئیسلامیکردن" ی مەسەلەکان دەدەن کاتێک هەست بە مەترسی نەمانی شەرعیەتی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری خۆیان دەکەن . کاتێک باس لە ڕیفۆرمی بیری ئیسلامی دەکەم مەبەستم لێی کارکردنە بۆ نەخشەکێشانەوەی کۆمەلێک مەفهومی سیاسی و کۆمەڵایەتیە لە ئیسلام ، کە پەیوەندی ئاشتیانەی مرۆڤەکان و کۆمەڵگاکان زیاتر گەشە پێبدات . بێگومان نابێ مەبەست لێی گەڕانەوە و پیرۆزکردنی رابردووی ئیسلامی بیت .

به پێچەوانەی ئەوەی ئەمڕۆ ڕەوتی ئیسلامی بەهێزو جەماوەری دێتە پێش چاو، ئەوا ئیسلام و"کۆمەڵگا ئیسلامییەکان" (بە تایبەت "عەربیەکان") لە قەیرانێکی مێژووییدا دەژین . ئەمەش هۆیەکەی دەگەرێتەوە بۆ:

یەکەم ـ پاشەکشەی بەردەوامی ئەم کۆمەڵگایانە لە داگیرکردنی شوێنپێیەکی سیاسی بەرچاو و بەهێز لە کۆمەڵگای جیهانیدا .

دووەم ـ دواکەوتوویی و ڕەتکردنەوەی کلتور و ڕۆشەنبیری نۆێی سەردەم ، وە خزانی هەنگاو بە هەنگاویان بەرەو پاشکۆیەتی ئابووری جیهان .

تا ماوەیەک پێش ئێستا زۆر کەس پێیوابوو کە گەشەی "کۆمەڵگا ئیسلامییەکان" لە ڕووی ئابووری و تەکنیکی گرێدراو لەگەڵ سیستەمێکی دیموکراتی بەسە بۆ گەیشتن بە مۆدێرنیزم ، بەڵام دەرکەوت لە بنچینەدا ئەم کۆمەڵگایانە مۆدێرنیزم رەتدەکەنەوە بەهۆی سروشتی دواکەوتوویی فیکری و ڕۆشنبیری ئەم کۆمەڵگایانە . ئایا سەیر و سەمەرە نییە هەرجارێ "کۆمەڵگا عەرەبیەکان" تووشی شکست دێن و لە کاروانی شارستانیدا پاش دەکەون ئەوا بۆ وڵام و هۆیەکان دەگەرێنەوە بۆ ڕابردوو ، وەک بلێی کە کۆمەڵگای یەکەمی ئیسلامی سەردەمی پێغەمبەر لە سەرووی مێژووە ، و دەقە پیرۆزەکانیش لە ناوەخنی خۆیاندا هەموو زانست ومەعریفە و داهێنانێکی مرۆڤی ئێستا و داهاتووی تێدایە .

سەرم دەسورمێ کاتێک زۆربەی نوخبەی سیاسی و ڕۆشنبیری "کۆمەڵگا ئیسلامییەکان" نەک تەنیا پرسیار ناکەن بۆچی کۆمەڵگای ئەوان دواکەوت و ڕۆژئاوای "کافر" و "بێ باوەڕ"یش پێشکەوت ، بەڵکو لە جیاتی نۆرمی پێشکەوتن و دواکەوتن لە مۆدێرنیزم ، کار بە پێوانە و دەستەواژەی سەردەمەکانی تاریکی مرۆڤ دەکرێ لە بابەت : "کافرەکان" و "باوەڕداران" ، وە "ئەهلی بەهەشت" و "ئەهلی ئاگر" . ئەمانە پێیانوایە هێشتا "کۆمەڵگا ئیسلامییەکان" خاوەن شارستانی و هەڵگری ئاڵای پێشکەوتنن ، هەرچی دواکەوتوویی و نەزانین و جەهلیشە بە بەرۆکی ڕۆژئاوای "کافر"و " بێ خوا"ی دەدەن . لە هیچ سەردەمێک و شوێنێک نەبووە مرۆڤ پێش بکەوێ و شارستانیەتێکی باشتر دابمەزرێنێ و چارەنووسی خۆی بە عەقلانی و ئۆبجێکتیڤانە دیار بکا بەبێ تێگەیشتن لە خۆی و دەوروبەری . ئەوروپیەکان پێشکەوتن چونکە بە درێژایی چەندین سەدە وێڵبوون بە دوای وڵامی ئەو پرسیارە : چۆن لە زەلکاوی کۆنەپەرستی و دواکەوتوویی خۆمان رزگابکەین ؟ . وڵامی ئەم پرسیارە بە شۆڕش و دامەزراندنی حیزب و شەری ئەهلی نادرێتەوە . ئەم پرسیارانە کاری فیکر و ڕۆشەنبیرانە . ئەوروپیەکان و هەموو کۆمەڵگا پێشکەوتووەکان تەنها ئەو کاتە توانیان پێشبکەون و گەشە بکەن کاتێک هەڵسانەوەیەکی فیکری و دابڕانی یەکجارەکیان کرد لە گەڵ هەموو شتی کۆنەپەرست و تاریک لە کلتورەکەیان .

بەڵام ئایا کاتێک من دەڵێم دەرچوون لە زەلکاوی کۆنەپەرستی و دواکەوتن کارێکی فیکریە نەک خەباتێکی سیاسی ، مەبەستم رەتکردنەوەی شۆڕش و پێکهێنانی حیزبەکانە ؟ نەخێر . بانگەوازی من بۆ خەباتی فیکری مانای کەمکردنەوە نیە لە خەباتی سیاسی لە پێناو گۆڕانی کۆمەڵگا بۆ کۆمەڵگایەکی عاقلانە و پێگەیشتوو ، بە پێچەوانەوە خەباتی فیکری لە بنچینەدا بۆ خزمەت کردن و ڕێنیشاندانی هەڵسورا و خەباتگێرە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکانە بۆ داهاتوویەکی ڕۆشن و پێشکەوتوو نەک بۆ گەڕانەوە بۆ ڕابردوو وەک ئەوەی رەوتە ئیسلامیەکان داوای دەکەن .

بە باوەڕی من ناکرێ چیتر چاوپۆشی بکرێ لە ڕیفۆرم لە ئایینی ئیسلام . ئەمڕو ناوەڕۆکی خیتابی دینی و قوتابخانە ئایینیەکان پەروەردەی نەوەی نوێ لەسەر توندڕەوی و ڕەتکردنەوەی جیاوازی و بەرامبەر تا ڕادەی کوشتن و لەناوبردنی پێکدەهێنێ . ئایینی ئیسلام دەبێ لە ئایینی "جیهاد" و ڕێگای "شەهادەت" ببێتە ئایینێکی روحی ، بە واتایەکی تر ئایین تەنیا لە پەیوەندی تاک و خودا قەتیس بکرێتەوە و ژوانی باوەرداران بێت بۆ هەڵاتن و دڵدانەوە لە کێشە و گرفتەکانی ژیان . ئەمەش تەنیا بە جیایی ئایین لە دەولەت و سیاسەت دەستەبەر دەبێ .

ئەنجامگیری

لە کۆتاییدا دەگەڕێمەوە بۆ هەمان پرسیاری سەرەتای ئەم نووسینە : ئایا ڕەوتە ئیسلامییەکان ، بەهۆی سروشت و پێکهاتی دژی دیموکراسیانەیان ، دەتوانن گەشە و کاردانەوەی پۆزەتیفانەیان هەبێ لە گەڵ پرۆسەی دیموکراسی ؟ . ئەگەرچی وڵامی ئەم پرسیارەم لە ناوەخنی نووسینەکەمدا داوەتەوە بەڵام بە کورتی دەڵێم : لە پەیوەند بە پێکهات و دیموکراسی بوون و نەبوونی ڕەوتە ئیسلامیەکان ناتوانرێ وڵامی ئەو پرسیارە بدرێتەوە . بۆچی؟ چونکە پێموایە هێزە سیاسیەکان بە گشتی لەوانەش ئیسلامییەکان ، بەو ڕادەیە پێکهات و خیتابی گشتگەرو موتلەقیان ڕێگر نابێ لە بەردەم ڕێزگرتنیان لە گەمەی دیموکراسی ئەگەر نوخبەی سیاسی و ڕۆشەنبیری کوردستان دەست بەکاری جیدی بکەن بۆ بە دەستووری و یاسایی و دەزگاییکردنی دەستهەلاتی سیاسی لە کوردستان بە جۆرێک کە قەواعیدو ڕێزگرتنی گەمەی دیموکراسی بسەپێنێ بە سەر هەمووان .

جێنەوەری 2006

– کۆتایی –

تێبینی : ئەم نووسینە پێشتر بە چوار بەش بلاوکراوەتەوە بەلام پێویستە ئەوە بلێم کە چەندی ئالوگۆری پێویستم لە تێکستەکان کردووە کە ڕەنگە جیاوازی هەبێ لەوەی تا ئێستا بلاوکراوەتەوە . .

پەراوێزەکان :

1 – "سەلاحەدین موحەممەد بەهائەدین" ئەمینداری گشتی یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان لە چاوپێکەوتنی لەگەڵ ڕۆژنامەی " یەنی شەفەقی" تورکی ، کە لە سایتی ئینترنێتی یەکگرتووی ئیسلامی دانراوە ، دەڵێ :{لە ڕاستیدا بزاڤەکەی ئێمە شێوەیەکی ڕێکخستنی برایانی موسلمانە و ڕەگ و ڕیشەیشی بۆ ساڵانی **1950** دەگەڕێتەوە . دوای ئەوەی فیکری برایان گەیشتە ئێراق ، وورده وورده بە ئێمەش گەیشت } وە لە شوێنێکی تر لە هەمان چاوپێکەوتن دەڵێ : { من **30** ساڵە لە نێو بزافی ئیسلامی پێگەیشتوم و ئێمە سوود لە هەموو ئەو کەسانە وەردەگرین کە ڕۆڵی هەبێ لە بزافی ڕابوونی ئیسلامیدا }

2 – مەلا عەلی باپیر ڕابەری "کۆمەڵی ئیسلامی کوردستان" لە چاوپێکەوتنێکی لەگەڵ گۆڤاری "هەرێم" ی ژمارە (**345**) دەڵێ : (من لە سەرەتای تەمەنمەوە ، وات هەر لەو کاتەی کە خۆم ناسیوە و شارەزاییەکم لە دین پەیداکرد وەکو دینداری شەخسی ، پێش ئەوەی بیر لە خەڵک بکەمەوە ، لەبیری ئەوەدا بووم چۆن بەپێی ئەو عەقیدەو تێڕوانینە ئیسلامیەی کە من وەرمگرت ، وابکەم وردە وردەو پلە بە پلە خوا لە خۆم ڕازی بکەم و چۆن دینداری و موسلمانێتی بکەم . دوایی وردە وردە تێگەیشتنم لە ئیسلام قوڵترو فراوانتربوو ، دیارە بە پلەی یەکەم لەبەر ڕۆشنایی قورئان و سوننەت ، پاشان لەبەر ڕۆشنایی کتێب و بەرهەمی زانایان ، ئەو ڕاستیەم بۆ دەرکەوت کە ئیسلام وەک چۆن داوای پابەندی شەخسی لە مرۆڤ دەکات کە لەزاتی خۆیدا بە دینەوە پابەندبێ ، داوای پابەندی کۆمەڵیشی لێدەکات ، واتا بۆم دەرکەوت ئیسلام وەک چۆن کۆمەڵێک ئەرکی تێدایە ، بە ئینسان وەک تاک لە خودی خۆیدا خێبەجێ دەکرێ ، وەکو ئیمان ،عەقیدەو عیباداتی شەخسی ، خۆپاراستن لە گوناح و چاکەکاری شەخسی و خۆڕازاندنەوە بە سیفاتی باش کە ئەوانە بە تاک جێبەجێ دەکرێن ، وێرای ئەوەش کۆمەڵێک ئەرک و فەرمانیش هەن کە بە ئینسانێک جێبەجێ دەکرێن ، لە کاتێکدا تاکێک دەبێ لە کۆمەڵێکداو دەبێ هەموو بەیەکەوە دەسبا بۆ یەکتربگرن ، یانی هەر لە سەرەتاوە ئەو حەقیقەتەم بۆ دەرکەوت و ئەوەش پالی پێوەنام کە لە بیری ئەوەدا بم ڕێکخراوێکی ئیسلامی بنیات بنێم) {تەئکید لای منەوەیە}. لێرەدا مەلا عەلی باپیر زۆر بە ڕاشکاوی باسی ئەوە دەکا کە لە منداڵیەوە کێشەی نەتەوەیی مەسەلە و غەمی ئەو نەبووە و لە هەمان کاتدا ئەوەی پاڵی پێوە ناوە ڕێکخراوێکی ئیسلامیش دروست بکات مەسەلەی نەتەوایەتی نەبووە ، بەڵکو حەقیقەتێک کە ئەو دۆزیویەتیەوە و پێویستی بە بنیاتنانی ڕێکخراوێکی سیاسی بووە کەمڕەنگ و نائیسلامی بوونی کۆمەڵگای کوردستان بووە .